

საქართველოს ეროვნულ-დემოკრატიულ პარტიის
ახალგაზრდათა საზღვარგარეთელი ბიურო.

ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ო

და

ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია

(წერილი მეხუთე)

ჩვენ და სოციალიზმი

პ ა რ ო ზ ი

1934

ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ი

და

გრძელ-დემოკრატიული პარტია.

სოციალისტური მოძღვრება მოედო მთელს მსოფლიოს. უნებლოეთ გაგონდება ისტორია ქრისტიანობის გავრცელებისა. ქრისტე ჰლაღადებდა: «მოდით ჩემთან მაშვრალნო და ტვირთ-მძიმენო და მე გიხსნით თქვენაო». სოციალიზმიც ამას ჰლაღადებს, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ ქრისტე ჰპირდებოდა სამოთხეს ცაში, სოციალიზმი კი გვპირდება ამ სამოთხეს აქვე, ამ მიწიერ ცხოვრებაში. რა გასაკვირია, თუ ამ მოძღვრებას მიაწყდა ყველა «მაშვრალნი და ტვირთმძიმენი».

ჩემი ხმა საკმარისად სუსტია, რომ გაუბნიოს ვისმე ილიუზიები. ამიტომ შემიძლია გამოვსთქვა ჩემი აზრი. შევეხები მხოლოდ ძირითად პრინციპებს და ისიც ზოგად ხაზებში.

იდეოლოგიური საფუძველი სოციალიზმისა არის მატერიალისტური მსოფლმხედველობა.

მატერია არის მიწა, წყალი, ჰაერი.—ყველაფერი. რასაც კი აქვს რაიმე სიმძიმე, რაიმე წონა. ქვეყნიერება შესდგება მატერიისაგან, ამბობენ სოციალისტები, და მაშასადამე მატე-

რიაში უნდა ვეძიოთ ახსნაც ყოველი მოვლენისა. ადამიანი გამონაკლისი არ არის. ისიც შესდგება მატერიისაგან. იმას უნდა სმა-ჭამა. ჩაცმა-დახურვა. სითბო. თავშესაფარი და სხ. ამ მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად საჭიროა მუშაობა, ე. ი. დამუშავება, გარდაქმნა. გადაკეთება მატერიისა. ამ მუშაობაში ჩაბმულია მთელი კაცობრიობა. ფორმა და ხასიათი მუშაობისა სხვადასხვაა სხვადასხვა დროს და სხვადასხვა მხარეში. მაგრამ ყოველგან იგი ჰქმნის შესაფერ ეკონომიურ განწყობილებას. სოციალური ცხოვრება აშენებულია ამ ნიადაგზე და მის განვითარებაზე დამოკიდებულია თვით სოციალურ ცხოვრების განვითარება. ეკონომიური მატერიალიზმი ამოძრავებს ხალხს და ჰქმნის ისტორიას.

ჩვენის აზრით, ეს შეხედულება ცალმხრივია და გადაჭარბებული. მართალია, ქვეყანა შესდგება მატერიისაგან, მაგრამ ამით მისი შინაარსი არ ამოიწურება. არის კიდევ სხვა ძალაც, უხილავი და აუწონარი, რომელიც არა ნაკლებ ჰმოქმედობს ცხოვრებაში და აძლევს მას მიმართულებას. ასეთია რელიგია, მეცნიერება, ხელოვნება. პოეზია,—საზოგადოთ ყოველი იდეა ან სისტემა იდეათა, განსაკუთრებით კი იდეა თავისუფლების, რომელიც აძლევს ხალხს და ჰქმნის ისტორიას.

როგორ? გაიკვირვებს ზოგი. განა სოციალისტები უარს ჰყოფენ მეცნიერებას და ხელოვნებას? განა...

საქმეც ამაშია. რასაკვირველია, ისინი უარს არ ჰყოფენ მეცნიერებას და ხელოვნებას, მაგრამ... დროებას კი ჰყოფენ ორ ნაწილად: ერთია—წარსული, მეორეა—მომავალი. ეკონომიური მატერიალიზმი იმათ უნდათ მხოლოდ წარსულის ასახსნელად, ხოლო რაც შეეხება მომავალს, აქ ისინი უფრო იდეალისტები არიან. ვიდრე ჩვენ, ვინაიდან სწორედ იდეით—

სიტყვით, წერით, ქადაგებით—ცდილობენ ქვეყნის გად-
ბრუნებას. გამოდის, რაც დიდი ძალა ყოფილა მომავლი-
სათვის, იმას მნიშვნელობა არ ჰქონია წარსულში, და რაც
წარსულში ყოფილა დიდი ძალა, მას დაჰკარგვია მნიშვნე-
ლობა მომავლისათვის. ეს წინააღმდეგობა ჰრჩება შეურიგე-
ბელი.

ჩვენ თანასწორად ვიზიარებთ ორივე მსოფლ-მხედველო-
ბას, მატერიალიზმს და იდეალიზმს. ორ სკამზე ვზივართ?
არა: მატერია—ფაქტია, ფაქტია იდეაც. ერთი ასაწონარი. მე-
ორე აუწონარი. ორივე არის რეალობა, ამიტომ ჩვენი პო-
გრამა და პოლიტიკა არის რეალისტური ე. ი. ემყარება არა
ფანტაზიას, არამედ იმას, რაც მოცემულია სინამდვილეში და
რაც შეიძლება განხორციელდეს არსებულ პირობებში. იდე-
ოლოგიურ საფუძვლად მას უდევს სინტეზი ამ ორი მსოფლ-
მხედველობისა. ერთი იძლევა მის საბოლოო დასკვნაში კე-
რძო საკუთრებას, მეორე—პიროვნულ თავისუფლებას.

..

მატერიალიზმი თანდაყოლილი ცოდვია სოციალიზმის,
მან თავისი დაღი დაასვა მთელს დოქტრინას.

ეს დოქტრინა აგებულია სრულებით მარტივ და გასაგებ
აზრზე. ქვეყანა შესდგება მატერიისაგან; რომ ამ მატერიას
მიეცეს ეკონომიური ფასი, საჭიროა მუშაობა. ამ მუშაობას
აწარმოებს მუშა, იგი ხნავს, სთესავს, სჭრის ხეს. ჰყედს რკი-
ნას, აშენებს სახლს, გადააქვს სიმძიმე... ერთის სიტყვით, ის
ატრიალებს მატერიას მის სხვადასხვა ფორმაში და თავის გა-
ნით, თავისი ფიზიკური ენერგიის დახარჯვით, ჰქმნის ეკონო-
მიურ ღირებულებას, ჰქმნის სიმდიდრეს. მიუხედავად ამისა,

ყველაზე უფრო დაჩაგრული და დაბეჩაფებული არის მუშა. მთელი მისგან შეჰქმნილი სიმდიდრე გადადის სხვის ხელში, მუშაკი რჩება მშიერ-მწყურვალ, სად არის გამოსავალი ამ საშინელ მდგომარეობიდან? გამოსავალი ერთია: მუშები ყველა ქვეყნისა უნდა შეერთდნენ. შეებრძოლონ იმ კლასს, რომლის ხელში მოგროვნილია ეს, მისგან შეჰქმნილი სიმდიდრე, ჩამოართვან იგი, მეტე თვითონ უნდა აიღონ ხელში სრული მართვა-გამგეობა და მოაწყონ ცხოვრება ისე, რომ ამისთანა ჩაგვრას და უსამართლობას უკვე ადგილი არ ჰქონდეს. აქედან — აუცილებლობა კლასთა ბრძოლის და დიქტატურისა.

როგორც ჰხედავთ, კლასთა ბრძოლას და პროლეტარიატის დიქტატურას საფუძვლად უდევს ერთი მარტივი აზრი, ეს ის-რომ ვითომდა ერთად ერთი შემომქმედი მატერიალური ღირებულების არის მუშა. მისი ჯანი, მისი ფიზიკური ენერგია

სწორია ეს აზრი?

მართალია, დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა იმას, ვინც გააკეთა პირველი ურემი, ან ვინც წყალში ჩაუშვა პირველი ნაღვი, მაგრამ განა ნაკლები მნიშვნელობა ჰქონდა იმას, ვისიც თავში პირველად დაიბადა იდეა ურემის ან ნაფისა? იდეა წინ მიუძღვის მოქმედებას.

ესლა არ მოიპოვება არც ერთი დარგი მრეწველობისა, სადაც რომ არ ტრიალებდეს მანქანა, დიდი და პატარა, სხვადასხვა ფორმის და დანიშნულების. ზოგი წარმოადგენს ათასს და ათი ათას ცხენის ძალას. რაა მასთან შედარებით ადამიანის ჯანი და ღონე? ზოგი აკეთებს ისეთ საგნებს, ისე ბლომად და ისე სწრაფად, რომ ლაპარაკიც ზედმეტია იმაზე, თუ რა პროცენტი მოუწევს მუშას ამ შემოქმედებაში. მართალია მუშა აქაც საჭიროა, მაგრამ ყველა დახარჯული ენე-

რგიის ჯამში მუშის ენერგიას უჭირავს ძალიან მცირე ადგილი.

ვინ იცის, რამდენი მილიონი ფუთი საქონელი გადადის და გადმოდის დედამიწის ზურგზე ყოველ დღე. მაგრამ ყველა ამ სიმძიმეს მუშა კი არ მიათრევს თავის ზურგით, ეს სიმძიმე გადააქვს და გადმოაქვს მატარებელს, გემებს, პაეროპლანებს.. მუშის როლი შედარებით აქ ძალიან მცირეა.

რა ჰხდება სასოფლო მეურნეობაში? მუშა კი არა, პირუტყვიც კი—ცხენი თუ ხარ-კამბეჩი—თანდათან ჰთავისუფლდება მძიმე და ძნელი მუშაობისაგან. მათ ადგილს იჭერს დამორჩილებული ბუნების ძალა. მაშინიზში იჭრება სოფელში კტრიალებს და ჰქმნის სიმდიდრეს ათჯერ და ასჯერ უფრო მეტს, ვიდრე ეს იყო დღემდე.

ეკონომიურად აღუზრცელებელი მნიშვნელობა აქვს სივრცის დაპყრობას, სისწრაფის მოპოვებას, რკინის გზას, ზღვაოსნობას, ავიაციას, ტელეფონს, რადიოს... ვინ ჩამოთვლის? რამდენია კიდევ გასაოცარი დაპყრობანი ქაცის გონების? ვინ იცის კიდევ ხვალ რა მოხდება? იქნებ ქიმიამ მიაღწიოს იქამდე, რომ მოგვცეს ბლომად და ადვილად საკვები მასალა. იქნებ გამოიყვანონ სითბო ეკვატორიალურ ქვეყნებიდან და მოჰფინონ იგი გაცივებულ ქვეყნებს. იქნებ გახსნან ატომი და იქიდან, როგორც ირწმუნება ენშტეინი, მივიღოთ აუარებელი ენერგია, რომელიც დააკმაყოფილებს ბევრს ჩვენს საჭიროებას და იხსნის თვითონ მუშას ყოველი ძნელი და მძიმე მუშაობისაგან.

ერთი ცხადია: მუშა არ არის ერთად ერთი შემომქმედი სიმდიდრისა. ამ სფეროში შეუდარებლად უფრო მეტი სამსახური მიუძღვის გონებრივ ენერგიას—მეცნიერებას, ცოდნას, ტექნიკას.

თუ ეს ასეა, რას ემყარება იდეა კლასთა ბრძოლის და პროლეტარიატის დიქტატურისა? არაფერს. იმას ენგრევა ერთიანად მისი იდეოლოგიური საფუძველი. ჰრჩება მხოლოდ დემაგოგიური ლოზუნგი, რომელიც კიდევ აღელვებს უმეცარ და პრიმიტიულ ხალხს, ლენინმა ამით კარგათ ისარგებლა და გადააგდო კიდევ უფსკრულში მთელი რუსეთი. ასეთია ლოლიკური დასკვნა მატერიალისტური შეხედულების:

სოციალიზმი ადამიანში აფასებს მუშას,
 ჩვენ მუშაში ვაფასებთ ადამიანს.

. . .

მატერიალიზმს აქვს თავის ლოლიკა. თუ ქვეყანა მატერიაა და ადამიანი აქ გამონაკლისი არ არის, ცხადია, ადამიანიც მატერიაა და მას უნდა მოვეპყრათ ისე, როგორც მატერიას. სოციალისტურ რუსეთში სწორედ აგრე იქცევიან. იქ ადამიანს უყურებენ, როგორც მასალას. თუ გამოსადეგია მასალა, კარგი, იმას მოიხმარებენ, ან და გამოიყენებენ. სწორედ ისე, როგორც ქვას ან აგურს რაიმე შენობისათვის. თუ ის გამოსადეგი არ არის, მაშინ «გაპყავთ ანგარიშში» ე. ი. პირდაპირ ჰხოცავენ.

სხვაა ჩვენი შეხედულება. ჩვენთვის ყოველი ადამიანი მატარებელია იმ უდიდესი საიდუმლოების, რომელსაც ჰქვიათ შეგნება ან შეგნებული ნებისყოფა. სინიდისი, სამართალი, ძმობა, სიყვარული, ყოველი იდეა, რომელიც ამდიდრებს, აფერადებს და ამალლებს ცხოვრებას,—სულ ეს არის აშუქება ადამიანის შეგნებისა. იმას ჩვენ ვერ წავშლით და «ანგარიშში ვერ გავიყვანთ». პირიქით, იმას ჩვენ ვუვლით,

მის წინ მუხლს ვიყრით და ვცდილობთ ჩავაყენოთ იგი ისეთ პირობებში, რომ მისი აშუქება იყოს უფრო ბრწყინვალე, უფრო ძლიერი, ვინაიდან მხოლოდ იმაშია აზრი და გამართლება არსებობისა. ამიტომ ადამიანი ჩვენთვის არის არა ქვა ან აგური, არა მატერიალი, არამედ არსება «საღმრთო და ხელუხლებელი»: ის უნდა იყოს თავისუფალი.

საზოგადოებრივ ცხოვრებაში უსაზღვრო თავისუფლება შეუძლებელია. იმას აქვს თავისი ფარგალი. გასწიეთ ეს ფარგალი ბოლომდე და თქვენ მიიღებთ ანარქიას; ან შეავიწროეთ იგი ბოლომდე და თქვენ მიიღებთ დიქტატურას. ჩვენ არ გვინდა არც ერთი და არც მეორე. ჩვენ გვინდა მაქსიმუმი თავისუფლებისა, შესაძლებელი საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. სწორედ ეს არის უფლება.

სოციალისტები მოითხოვენ დიქტატურას ე. ი. აუქმებენ უფლებასაც და თავისუფლებასაც. აგრე მოხდარუსეთში.

* * *

თავისუფლების იდეასთან მჭიდროთ შეკავშირებულია პრინციპი კერძო საკუთრებისა.

ტიერი ამტკიცებდა: «კერძო საკუთრება არის გაგძელება პიროვნებისაო». ეს არ არის მართალი, მაგრამ ახლოა სიმართლესთან.

თავისუფლება არის იდეა, რაღაც განყენებული ღვთაება, რომელიც თითქო დასრიალებს ცაში და მიწას არ ეკარება. რომ ის ჩამოვიდეს ციდან და დადგას ფეხი სადმე იმ მორევში ან ტალღათა სრბოლაში, რომელსაც პქვიან საზოგადოებრივი ცხოვრება, მან უნდა იპოვოს რაიმე კუნძული, რა-

იმე მატერიალური საგანი, თუნდაც პატარა ნაფოტიც, რომ დაადგას იმას ფეხი. ასეთი კუნძულია ან ნაფოტი კერძო საკუთრება.

ჩემი ტანისამოსი ჩემია: ის მიფარავს სიცოცხისაგან. მცირეა თუ არა. ეს სხვამკი არ უნდა მითხრას, ამას მე ვგრძნობ და მე მეკითხება. ამიტომ ტანისამოსიც უნდა იყოს ჩემს განკარგულებაში.—ის ჩემი კერძო საკუთრებაა.

ჩემი ბინა ჩემია: იქ ვისვენებ, იქ მძინავს, იქ ვერთობი ან ვმუშაობ. მოსვენება, ძილი, გართობა თუ მუშაობა, სუთნა ეს ჩემი საქმეა, სულ ეს სხვადასხვა ფორმაა ჩემი თავისუფლებისა. ამიტომ ჩემი ბინა უნდა იყოს მხოლოდ ჩემს განკარგულებაში.

იგივე ითქმის ყოველ შრომაზე, ფიზიკურია ის თუ გონებრივი, და ყოველ ღირებულებაზე, რომელიც შედეგია ამ შრომის და შემოქმედებისა. მიწა, სახლი, ფული, საზოგადოთ ყოველი ქონება. არის მატერიალური სუბსტრატი პიროვნული თავისუფლების. ჩამოართვით ყველმფერი ეს ადამიანს და ის იქნება საცოდავი მონა. რომლის არსებობაცკი აღმოჩნდება სახიფათო პირობებში. იდეოლოგიური გამართლება კერძო საკუთრების ჰდევს თვით თავისუფლების იდეაში. ამიტომ საკუთრების განსაზღვრაც იგივეა, რაც საზოგადოთ უფლებისა. თუ უფლება არის მაქსიმუმი თავისუფლებისა. შესაძლებელი საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, კერძო საკუთრებაც არის იგივე მაქსიმუმი—ქონების შექმნაში, შეძენაში და მოხმარებაში.

სოციალისტები კი ებრძვიან კერძო საკუთრებას. მარქსი ამბობდა, რომ «ემანსიპაცია ადამიანის მოხდება მაშინ, როცა იგი ხელს აიღებს პიროვნულ ეგოიზმზე და შეუერთდება სახელმწიფოს, როგორც პოლიტიკურ ძალას».

შეიძლება მარჯსი მართალი იყოს, თუ ეს «ხელის აღება ეგოიზმზე» და ეს «შეერთება სახელმწიფოს პოლიტიკურ ძალასთან» თვითვე არის აქტი თავისუფლებისა. თუ მე ჩემის ნებით ავიღებ ხელს ჩემს ეგოიზმზე და ჩემის ნებით შეუერთდები სახელმწიფოს პოლიტიკურ ძალას, აქ სათაკილო არაფერია. მაგრამ რუსეთში ეს სულ სხვანაირად გაიგეს. იქ ძალად შემოუერთეს ყველაფერი «სახელმწიფოს პოლიტიკურ ძალას». გამოვიდა კონფისკაცია ქონებისა და მონოპოლია ვაჭრობის, მრეწველობის და მეურნეობის. ერთია პატრონი —სახელმწიფო, ერთია მოპასუხე—სახელმწიფო, ერთია მოსამართლე—სახელმწიფო. ადამიანი განწირულია, იმას არ აქვს გასასანი. იგი მონაა საქელმწიფოსი.

. . .

იდეა თავისუფლების და პრინციპი კერძო საკუთრებისა უფრო შორსა სცემს, ვიდრე ეს ბევრსა ჰგონია. საერთაშორისო ცხოვრებაში პირველის ეკვივალენტია ეროვნული სუვერენობა. მეორესი—ტერიტორიალური მთლიანობა.

ქვეყნიერებაზე გადადის აუწონარი ძალა, რომელიც აყალიბებს კაცობრიობას ეროვნულ ფორმებში. ასეთი ძალაა: ენა, სარწმუნოება, პოეზია, მუზიკა, ოცნება და გადმოცემანი. ყველაფერი ეს ჰქმნის ერთნაირ შეგნებას. ქართველი გრძნობს თავის თავს ქართველად, სადაც რომ არ იყოს იგი. ახლო თუ შორს: რუსი—რუსად ფრანგი—ფრანგად. მთლიანობა შეგნების ჰქმნის ეროვნულ მთლიანობას და ერიც გამოდის ისტორიულ ასპარეზზე, როგორც საერთაშორისო პიროვნება. რა-

საკვირველია. პირველად ეს შეგნება ბუნდოვანია, უფრო ინსტინქტიური, შემდეგ ის ჰბდება უფრო შეცნობილი და მიზან-შეწონილი. ერი იბრძვის, რომ განამტკიცოს თავის პიროვნება და მოიპოვოს მაქსიმუმი თავისუფლებისა, ე. ი. გაზდეს სუვერენული სახელმწიფო.

მაგრამ როგორც ვსთქვით, თავისუფლება ის ღვთაებაა, რომელიც ვერ ჩამოდის ციდან, თუ არ აქვს ცხოვრების ოკეანეში ფეხის დასადგმელი კუნძული. ეს კუნძულია—ტერიტორია. ერი ამას ყოველთვის ჰგრძნობდა ინსტიქტიურად და თავგანწირულად იცავდა ყოველთვის თავის მიწა-წყალს. ეს-ლა ეს დაცვა უფრო შეგნებულია და მიზან-შეწონილი. სამხედრო სამსახური ყველგან სავალდებულოა. ჯარში თავს იყრის ახალგაზდა მოდგმა, მთელი ჯანი და ყვავილი ეროვნული ცხოვრებისა. ამ ჯარის დანიშნულება ერთია: დაცვა ტერიტორიის მთლიანობისა. ეს გასაგებია, ვინაიდან თუ ტერიტორია არ არის, არ არის ეროვნული თავისუფლებაც, არ არის სუვერენული სახელმწიფო.

როგორ უყურებს სოციალიზმი ამ ძირითად საკითხს? სოციალიზმს დაემართა ის, რაც ემართება ხოლმე ყოველ დიდ რელიგიას—ქრისტიანობას, მთსულმანობას და სხვას. იგი დაიყო სხვადასხვა მიმართულებად. ყველა მიმართულებას აქვს ერთი ძირი—მატერიალისტური იდეალოგია, და ერთი მიზანი—სოციალისტურად გარდაქმნა საზოგადოებრივ ცხოვრებისა. მაგრამ მათი გზები სხვადასხვაა. ეს გზები ისე დაშორდა ერთმანეთს, რომ თვით სოციალისტურ მოძრაობაში შეიქნა სხვადასხვა ბანაკი. ხშირად მოსისხლე მტრად გადაქცეული ერთი მეორისადმი. ლენინი ამტკიცებდა, რომ ეროვნებათ შეიძლება მიეცეს თავისუფლება მხოლოდ იმდენათ, რამდენადაც ეს ხელს არ შეუშლის პროლეტარიატის

გამარჯვებას ე. ი. შუა ჰყოფდა ეროვნულ შეგნებას, რომ ამით უფრო ადვილად განეხორციელებია თავის იმპერიალისტური ზრახვანი. ხოლო სხვა უფრო განათლებული ნაწილი სოციალისტური აზროვნებისა ამტკიცებს, რომ ეროვნული თავისუფლება აუცილებელი წინასაწარი პირობაა თვით სოციალიზმის გამარჯვებისა. მართალია, ეს მიმართულება სოციალისტურ იდეალებით ამართლებს ეროვნულ თავისუფლებას. მაგრამ ჩვენ რა? ჩვენთვის განა სულ ერთი არ არის, რა ქარი დაუბერავს ჩვენს აფრას და იალქანს, ოღონდ გავიდეთ ნაპირას — მივახწიოთ საქართველოს განთავისუფლებას.

..

კლემანსო ამბობდა საფრანგეთის დიდ რევოლიუციაზე: «ეს რევოლიუცია უნდა მივიღოთ მთლიანად, en bloc, გინაიდან ამ რევოლიუციაში იშვა ეხლანდელი საფრანგეთი; ანდა უნდა უარი ვყოთ მთლიანად და მით წაგშალოთ მთელი ჩვენი ისტორია». ეს სიტყვა მეტად საგულისხმოა, ის სავსებით უდგება საქართველოს.

საქართველოში მოჰხდა რევოლიუცია: იმას გადაეწნა ეროვნული ძალებიც და ამ გარემოებამ უფრო ღრმა და მდიდარი ჰყო თვით რევოლიუციის შინაარსი. საქართველო მოჰყდა რუსეთს, გაჰწმინდა ნაშთი დრომრუმული წყობილების და შეუდგა ახალი ცხოვრების აგებას: გამოაცხადა სუვერენობა ქართველი ერის და მომავალ განვითარებას საფუძვლად ჩაუყარა ურყევი პრინციპი პიროვნული თავისუფლების და კერძო საკუთრებისა. საქართველოს კონსტიტუცია წმინდად დემოკრატიულია.

ჩვენც ეს რევოლუცია უნდა მივიღოთ მთლიანად, en bloc, ვინაიდან მაში იშვა ახალი საქართველო და მაში აღიბეჭდა გზები მომავალი განვითარებისა; ანდა უნდა უარი ვყოთ მთლიანად და წაეშალოთ მთელი სახელოვანი პერიოდი ჩვენი ისტორიისა, სავსე ტრაგიკული განცდით და მაღალი იდეალებით.

გიორგი ვვაზაძე.

F21.922
2

